

**การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน
กรณีศึกษา: ศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ ตำบลหูก้านบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์**

**The Application of local wisdom for reserving and restoring the community forest:
a case study of Center for Higher Education Pakam,
Hutamnob Sub-district, Pakam District, Buriram Province**

ธงรบ ขุนสงคราม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อีเมล: kh.thongrob.2508@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน 2) ศึกษาสถานการณ์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน และ 3) เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research : PAR) ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหา การเดินสำรวจ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ พบว่าคนในชุมชนมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกพืชหมุนเวียน การปล่อยหญ้าช่วยยึดคันนา การสืบชะตาน้ำ การสร้างฝายกั้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าไม้ ตามความเชื่อเรื่องป่าดอนปู่ตา การบวชป่า และทำบุญป่า

2. สถานการณ์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ เริ่มเกิดขึ้นในปี พุทธศักราช 2528 โดยหน่วยงานทางราชการได้ให้ประชาชนในพื้นที่จับจองพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำเป็นพื้นที่เกษตร ทำให้คนในชุมชนเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าชุมชน โดยไม่ทราบข้อมูลว่าเป็นพื้นที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์ นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มนายทุนเข้าไปบุกรุกแผ้วถางครอบครองทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งปลูกยางพารา มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส ป่าชุมชนจึงไม่สามารถฟื้นตัวได้ และที่ผ่านมามีคนในชุมชนไม่มีแนวทางในการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าชุมชนอย่างชัดเจน

3. แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ ผลจากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คิดเป็นมูลค่าที่เกิดจากป่าชุมชนทั้งใช้กินและนำไปจำหน่าย เป็นจำนวนเงิน 232,545 บาท/ต่อปี จึงเป็นชุดข้อมูลในการตัดสินใจให้กับชุมชนได้วางแผนในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชุมชน และหาแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างคุ้มค่า ได้แก่ การตั้งกฎกติกาและบทลงโทษ แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ เป็นคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชน มีอำนาจตัดเดือน ปรับ จับส่งดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สร้างเขตพื้นที่อนุรักษ์ป่าชุมชน สร้างหลักสูตรท้องถิ่นด้านพืชสมุนไพร และการ

ประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาจัดการป่าชุมชน เช่น การประกาศให้วันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี คนในชุมชนจะต้องร่วมกันทำบุญป่า บวชป่า ปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน ชุมชน ทำความสะอาดแหล่งน้ำ เพื่อเป็นการป้องกันรักษาป่าชุมชนไม่ให้ถูกทำลายอีกต่อไป

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ฟื้นฟู, ป่าชุมชน, การประยุกต์ใช้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The aims of this research were 1) to study applying the local wisdoms for reserving and restoring the community forest, 2) to study the forest had changed and had occurred, and 3) the process to solve the problem for reserving and restoring the community forest. This research was the participatory action research (PAR). The data were corrected by deep interview, group discussion, a discussion in forum to analyses the problem, survey, non-participatory and participatory observation.

It found that;

1. Applying the local wisdom to preserve and restore the community forest at higher education center, Pakam District. It was found that People planted crops in the old area with many kinds of Plants, planted grasses to protect the ridge, made a dam to keep water, restored the forest with the old believe as the believe of Donputa (forest of spirit), and made merit to forest.

2. The forest had changed and the problem had occurred in 1985. The Administration had allowed people to assert land for farming. So, that people asserted land that belongs to Treasury Department. They encroached the forest in that area. Moreover, the investors invaded and occupied the forest by planning rubber tree, cassava and Eucalyptus. Community forest could not grow up again. Long time ago, the people did not have the clear guidelines to prevent the community forest.

3. The way to prevent and restore the community forest, the value that occurs from the forest is 232,545 Baht per year. This data help people to decide for solving the problem. The ways to preserve and restore the forest are 1) setting rules and penalties, 2) appointing the staff of Center for Higher Education Pakam to be a committee to take care of the forest, they can force, warn, fine, and catch the offender, 3) setting a conservation Zone for reserve the community forest, 4) do the local course about herb, and 5) applying the local culture to protect the forest such as they should announce that every year the people should make merit for forest, ordain forest, and afforest or grow the trees in public areas on 12 August. They also clean water resource for protect the community forest.

Key Words; reserve, restore, community forest, apply, local wisdom

1. บทนำ

ป่าไม้เป็นแหล่งกำหนดผลผลิตเชิงนิเวศที่ใหญ่ที่สุด รวมถึงยังเป็นพื้นที่ที่ช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติที่จับต้องได้ เช่น การป้องกันการพังทลายของดิน การไหลบ่าของน้ำหน้าดิน และสิ่งที่เราอาจจะสัมผัสไม่ได้โดยตรง เช่น การเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน เป็นต้น แต่มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขของมนุษย์ ทั้งนี้ ป่าไม้ในมุมมองด้านนิเวศวิทยานั้น ไม่ได้มองเป็นเพียงมุมของการเป็นที่ที่มีไม้ยืนต้นขึ้นอยู่ร่วมกัน แต่เป็นมุมมองของสิ่งมีชีวิตที่มีชนิดพันธุ์ไม้ยืนต้นและชนิดพันธุ์เด่นที่มีความสลับซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ของโครงสร้างทั้งในระดับดิน พื้นดิน ใต้ดิน และอากาศ เพื่อทำหน้าที่ในการรักษาสมดุลธรรมชาติ อันเป็นนัยที่แฝงถึงการคงอยู่อย่างยั่งยืนขององค์ประกอบเหล่านั้นบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เรียกว่า “ระบบนิเวศ” (สมบุญ กิรติประยูร, 2556, หน้า 2) โครงสร้างและคุณสมบัติของระบบนิเวศเป็นสิ่งที่สำคัญที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล แต่เมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการด้านความคิดและสามารถผลิตเทคโนโลยีได้มากขึ้น การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติไปใช้จึงเป็นเรื่องของการกระทำได้อย่างง่ายดาย จนท้ายที่สุดแล้วจึงเกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกินพอดีและนำมาสู่จุดเสื่อมโทรมของธรรมชาติ เพราะมนุษย์เริ่มทำลายระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นที่เคยช่วยเหลือสนับสนุนตนเองมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือการแสวงหาผลประโยชน์บนสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น จนทำให้เกิดการเสียสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งนำไปสู่ความเสียหายอย่างใหญ่หลวงบนระบบนิเวศ (เกศสินี แก้วนเจริญ และคณะ, 2555, หน้า 61)

ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เดิมเป็นพื้นที่ภูเขาไฟจึงได้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันได้มีการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการขยายเมืองให้เกิดความเจริญตามยุคการเปลี่ยนแปลงของประเทศ แต่ในทางตรงกันข้ามกับส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบุกรุกป่า การตัดไม้ การปล่อยน้ำเสียสู่ลำคลอง เป็นต้น ซึ่งปัญหาที่สมควรแก้ไขอย่างเร่งด่วน คือ การบุกรุกเพื่อตัดไม้ทำลายป่าที่มีนายทุนอยู่เบื้องหลัง การทำเป็นขบวนการใหญ่มีผู้มีอิทธิพลเข้าไปเกี่ยวข้อง จากสภาพปัญหาดังกล่าว กอ.รมน. กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ร่วมกันประเมินลำดับความรุนแรงของสถานการณ์ปัญหา ปรากฏว่าจังหวัดบุรีรัมย์อยู่ในพื้นที่การบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับวิกฤติ (แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้, 2557, หน้า 16) ในปัจจุบันนี้ได้มีหน่วยภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นกรมป่าไม้ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ได้ค้นหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหา โดยการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นเข้ามาจัดการป่าชุมชน เช่น บวชป่า ปลูกป่า การกำหนด

กตिकाชุมชน การเปิดป่า ปิดป่า ห้ามเข้าป่าในวันพระ เป็นต้น ล้วนแล้วใช้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ท้องถิ่นเข้ามาจัดการป่าชุมชนแทบทั้งสิ้น วัฒนธรรมประเพณีเปรียบเสมือนทรัพย์สินที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล และให้คุณค่าทางวัฒนธรรม ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมที่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร สมุนไพร ผักผลไม้ป่า และล่าสัตว์ เป็นต้น ล้วนแต่อาศัยวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกจากเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สึกรู้จักคิดเพื่อให้ เกิดความเข้าใจระหว่างกันแล้ว วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และอุปนิสัยของคนไทยอีกด้วย ดังนั้น วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่นเป็นทั้งเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในการสร้างคุณค่าให้กับคนในชุมชน ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และร่วมกลุ่มในถ่ายทอดและประมวลผล ตลอดจน สนับสนุนให้เยาวชนได้เข้ามาเรียนรู้และสืบทอด ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันดีงามของตนเอง เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน มีความ เข้าใจรากเหง้า ความเป็นวัฒนธรรม แบ่งปัน เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการศึกษาเรียนรู้วิถีการ ดำรงชีวิต ชุมชนภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีมาช้านาน บนพื้นฐานของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกันกับวิถี ชีวิตชุมชน (อุทิศ ทาหอม, 2557, หน้า 3) ปัจจุบันได้มีหลายชุมชนได้นำทุนทางวัฒนธรรมความเชื่อมา ประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรป่า เช่น กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดอนโจร ตำบลลำไทรโยง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ได้ร่วมกันหาแนวทางการรักษาป่า การกำหนดกติกาชุมชนในการใช้ประโยชน์ จากป่า และกำหนดเวลาเข้าออกป่า และการบำรุงรักษาป่าสำหรับผู้ที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น คนใน ชุมชนจะเก็บ 10 บาท คนนอกชุมชนจะเก็บ 20 บาท สำหรับผู้ที่ทำผิดกฎกติกาจะถูกปรับคนละ 200 บาท หรือไม่ก็ส่งให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐดำเนินคดีทางกฎหมาย จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชุมชนท้องถิ่น สามารถจัดการป่าชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับตนเองได้ (ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว, ม.ป.ป.)

ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ตำบลหูก่านบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพื้นที่ที่ได้รับมอบจากราชพัสดุ มีระยะทางห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ ประมาณ 80 กิโลเมตร ซึ่งบริเวณ รอบศูนย์อุดมศึกษาปะคำ มีสภาพพื้นที่ในอดีตเป็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์คนในชุมชนได้เข้าไปใช้ ประโยชน์ตลอดทั้งปี วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าชุมชนเป็นอย่างมากเพราะ เป็นแหล่งทำมาหากินของชุมชน ตลอดจนการหารายได้จากป่าชุมชน เช่น ปลูกพืชเศรษฐกิจ เก็บของป่า เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น บริเวณรอบศูนย์อุดมศึกษาปะคำเป็นที่ราบลุ่มเนินเขา มีพื้นที่จำนวน 1,834 ไร่ ที่ใช้ เป็นพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ปลูกข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา และปาล์ม จากการ จัดกิจกรรมโครงการของฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ บุรีรัมย์ ร่วมกับ เจ้าหน้าที่ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ ผู้นำนักศึกษา ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน จำนวน 49

คน พบว่า ปัจจุบันป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาปะคำ คงเหลือพื้นที่ที่เป็นป่าชุมชนประมาณ 100 ไร่ ซึ่งถือว่าน้อยมาก เนื่องจากปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ปัญหาทางด้านการถูกตัดทอนของชุมชน และไม่มี การแบ่งพื้นที่สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน

จากปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่ที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน กรณีศึกษา: ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ ตำบลหูก่านบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ในการค้นหาแนวทางการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน เพราะป่าชุมชนเปรียบเสมือนตัวแทนของความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในการสร้างคุณค่าของคนในท้องถิ่น วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับป่าแทบทั้งสิ้น เช่น ปลูกข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา และปาล์ม รวมถึงการหาของป่า สมุนไพร ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยรอบศูนย์อุดมศึกษาปะคำ ที่มีการพึ่งพาอาศัยป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนจึงเป็นกระบวนการค้นหาหาความเป็นวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่นมาช่วยในการจัดการปัญหาหาร่วมกันของชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ไม่ให้ถูกทำลาย และเป็นการพัฒนาทักษะการคิด การให้ผู้นำนักศึกษาและคนในชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเองบนฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นกระตุ้นให้ผู้นำนักศึกษา ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน รู้จักการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาชุมชน ผ่านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผนปฏิบัติการ พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้นำนักศึกษา ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ร่วมมือกันจัดการปัญหา เป็นการสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่อยู่บนวัฒนธรรมชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 ศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน
- 2.2 ศึกษาสถานการณ์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน
- 2.3 เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน

3. วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research : PAR) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยดังนี้

3.1 ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพในการสรุปภาพรวม (Generalization) เพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึกและกว้าง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มจากส่วนที่เกี่ยวข้อง

บริบทของชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน พร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อุดมศึกษาฯ ศึกษานิเทศก์ ผู้นำชุมชน คนในชุมชน และคนที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชน โดยทำการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการตั้งแนวประเด็นสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิด ทฤษฎี และคำแนะนำจากที่ปรึกษาเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องเชิงลึก สัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม การเดินสำรวจ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง ปากกา ดินสอ และกล้องบันทึกภาพ

3.4 วิธีการที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ระยะเวลาเตรียมการ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชุมชน ประสานความร่วมมือกับชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯ ศึกษานิเทศก์ ซึ่งแจ้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ระยะเวลาวิเคราะห์ข้อมูล เก็บข้อมูลบริบทของชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลปัญหาและผลกระทบจากการบุกรุกป่าชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ระยะเวลาวางแผนปฏิบัติการ ประชุมกลุ่มทีมวิจัยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับการดูแลรักษาป่าชุมชน จัดเวทีค้นหาข้อมูลให้กับชุมชน เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล และการสร้างความตระหนักในการจัดการป่าชุมชน จัดเวทีค้นหาแนวทางการจัดการป่าชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของป่าชุมชน และระยะสรุปประเมินผล สรุปผลการดำเนิน โครงการ และสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชน พร้อมทั้งผลักดันให้เข้าไปบรรจุในแผนแม่บทของศูนย์อุดมศึกษาฯ ศึกษานิเทศก์ และองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทับทัน นำเสนอข้อมูล และเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

4. สรุปและอภิปรายผล

ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

4.1 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯ ศึกษานิเทศก์ พบว่า

4.1.1 คนในชุมชนมีการปลูกพืชหมุนเวียนเป็นการตอบสนองความจำเป็นในการผลิตเพื่อการบริโภคและค้าขาย ช่วยป้องกันการระบาดของโรคพืช และเพื่อฟื้นความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน การปลูกพืชหมุนเวียนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนเอง เนื่องจากประสบการณ์และการสังเกตของคนในชุมชนที่พบว่า หลังจากปลูกพืชตระกูลถั่วดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น โดยดินมีสีดำคล้ำมากขึ้น ไม่จับเป็น

ก่อน และมีได้เดือนดินมากขึ้น และยังพบว่าผลผลิตข้าวหลังจากปลูกถั่วเขียวจะสูงกว่าหลังจากปลูกถั่วเหลือง จึงเป็นข้อมูลที่ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา

4.1.2 การปล่อยหญ้าช่วยยึดคันนา การปล่อยหญ้าให้เจริญเติบโตเพื่อช่วยยึดคันนา นับเป็นภูมิปัญญาที่ถือว่าง่ายและไม่ต้องลงทุน โดยคนในชุมชนจะปล่อยให้หญ้าขึ้นเองตามธรรมชาติบนคันนา เพื่อช่วยยึดคันนาให้แข็งแรงไม่ให้พังทลายได้ง่ายเมื่อมีน้ำไหลบ่า หญ้าช่วยให้ดินอุ้มน้ำและยึดหน้าดินไว้ไม่ให้ถูกชะไปตามกระแส

4.1.3 การสืบชะตาน้ำ เมื่อแหล่งน้ำมีการเปลี่ยนแปลง เช่น น้ำแห้ง หรือปลาตกลง คนในชุมชนจะกระทำพิธีสืบชะตาให้กับแหล่งน้ำ เพื่อเป็นการต่ออายุและความเป็นสิริมงคลจะเกิดขึ้นกับแหล่งน้ำ รวมทั้งผู้คนในชุมชน การสืบชะตาให้กับแหล่งน้ำเป็นการแสดงความศรัทธา ความเคารพ และการร่วมกันแสดงออกถึงความห่วงใยต่อแหล่งน้ำ ถือว่าเป็นการต่ออายุให้ยืนยาวขึ้น และเป็นการขอขมาต่อแหล่งน้ำ และเป็นการกระตุ้นเตือนให้คนที่อาศัยอยู่บริเวณแหล่งน้ำมีจิตสำนึกช่วยกันรักษาแหล่งน้ำให้ยืนยาวอย่างยั่งยืน พิธีสืบชะตาแหล่งน้ำประยุกต์มาจากพิธีสืบชะตาคนและสืบชะตาหมู่บ้าน มีความสำคัญคือ ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน และเกิดความเลื่อมใส เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาแหล่งน้ำ และสำนึกในการดูรักษาแหล่งน้ำ ตลอดจนต้นน้ำลำธาร

4.1.4 การสร้างฝายกั้นน้ำ คนในชุมชนสร้างฝายกั้นน้ำด้วยวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ หิน จึงไม่สามารถกั้นทางน้ำได้อย่างสนิท นอกจากน้ำที่ไหลล้นบนสันฝายแล้ว ยังไหลลอดระหว่างไม้ ระหว่างก้อนหิน ทำให้เป็นช่องทางที่สัตว์น้ำสามารถว่ายทวนกระแสน้ำขึ้นสู่บริเวณที่เคียวไขว่ หรือบางทีก็ใช้ช่องว่างของฝายเป็นที่วางไข่ เลี้ยงตัวอ่อน เป็นการขยายพันธุ์ไปด้วย คนสมัยก่อนใช้ภูมิปัญญาทำฝายกั้นน้ำโดยมีความสำคัญคือ ช่วยกักน้ำไว้ในลำห้วย ยึดระยะเวลาไม่ให้น้ำในลำห้วยแห้งเร็วเกินไป ซึ่งธรรมชาติของน้ำจะไหลลงสู่ที่ต่ำ แต่เมื่อมีสิ่งมากักไว้ก็จะค่อย ๆ ไหลลงอย่างช้า ๆ น้ำจึงยังมีอยู่ในลำห้วยได้อีกระยะหนึ่ง ช่วยสร้างความชุ่มชื้นในดิน และยึดระยะเวลาไม่ให้ดินแห้งเร็วเกินไป ทำให้สิ่งมีชีวิตในดินและพืชต่าง ๆ สามารถเจริญเติบโต สร้างความแข็งแรงให้กับตัวมันเอง ทำให้สามารถอยู่ในสภาพที่แห้งแล้งได้ระยะหนึ่ง (ช่วงของความแห้งแล้งสั้นลง) และยังเป็นแนวกันไปได้เป็นอย่างดีอีกด้วย และช่วยคัดตะกอนหรือสิ่งที่ไม่หลวมกับกระแสน้ำ ไม่ทำให้แหล่งน้ำตอนล่างตื้นเขินเร็วเกินกว่าที่ควรจะเป็น

4.1.5 การอนุรักษ์ป่าไม้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ คนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีป่า ป่าชุมชน การบวชป่า และการปลูกป่า ดังนี้ ความเชื่อเรื่องป่าคอนปู่ตา พื้นที่ของป่าคอนปู่ตาเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของหมู่บ้าน เพราะคนในชุมชนมีความเชื่อและตั้งเป็นกฎร่วมกันว่าเป็นบริเวณที่ห้ามตัดต้นไม้ เก็บหาเห็ด และห้ามล่าสัตว์ จึงทำให้พืชและสัตว์มีพื้นที่ที่ปลอดภัย ได้อาศัยอยู่เพื่อการแพร่พันธุ์ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป และความเชื่อเรื่องการบวชป่า คนในชุมชนมีความเชื่อว่าการขยับขยายการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพราะคนไทยเป็นชาวพุทธที่นับถือพระ ซึ่งต้นไม้ต้นใดที่ผ่านการบวชแล้วคนใน

ชุมชนจะไม่ตัดเด็ดขาด โดยเฉพาะป่าบริเวณต้นน้ำลำธาร ซึ่งจะมีผลทำให้น้ำไม่แห้ง ฝนตกต้องตามฤดูกาล ถือเป็นกำบังการยับยั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญคือ สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯ ปะคำ สอดคล้องกับแนวคิดของฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536) ที่ได้กล่าวถึงองค์ความรู้ของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน คือวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น นั่นคือ ระบบคิด ซึ่งเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ 3 ทาง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน และยังเป็นตัวกำหนดแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ด้วยกัน ได้แก่ วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร ศาสนาและความเชื่อ เป็นต้น และสอดคล้องกับการศึกษาของสถิตูตา กาญจนพันธุ์ (2540) ที่ศึกษาเรื่องป่าชุมชนพบว่า คนในชุมชนมีระบบการจัดการทรัพยากรป่า ซึ่งพัฒนามาโดยปราศจากการส่งเสริมโดยรัฐ หลายชุมชนยังคงรักษารูปแบบการตัดการป่าตามประเพณีไว้ได้และหลายชุมชนยังได้พัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังมีความต่อเนื่องกับรูปแบบทางวัฒนธรรมในอดีต

4.2 สถานการณ์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน พบว่า การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนของป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯ ปะคำ เกิดขึ้นในปีพุทธศักราช 2528 หน่วยงานทางราชการได้แจ้งมายังผู้ใหญ่บ้านประชาสัมพันธให้ประชาชนในพื้นที่จับจองพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำเป็นพื้นที่เกษตร ทำให้คนในชุมชนเข้าไปจับจองพื้นที่จึงเกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน ผลที่ตามมาคือ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น พืชผัก ผลไม้ป่า สมุนไพร ดอกกระเจียว สัตว์ป่า และเมื่อประชาชนเข้าไปจับจองพื้นที่แล้วก็ทำการปลูกต้นยูคาลิปตัส ทำให้พื้นที่ป่าชุมชนไม่สามารถทำนาและใช้ทำประโยชน์ได้ในปัจจุบันพื้นที่ป่าชุมชนยังคงถูกบุกรุกจนทำให้สภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติในป่าชุมชนเสื่อมโทรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ต้นไม้ขนาดใหญ่ถูกตัดโค่น สัตว์ป่าลดน้อยลง พืชสมุนไพรหายไประยะหนึ่ง ส่วนต้นไม้นานาชนิดถูกตัดขายเพื่อทำร้านปลูกพืชผัก ทำฟืน เผาถ่าน ขุดพันธุ์ไม้ที่หายากไปขายให้กับชุมชนใกล้เคียง ป่าจึงไม่สามารถฟื้นตัวได้ และที่ผ่านมามีคนในชุมชนไม่มีแนวทางในการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างชัดเจน เช่น การตั้งกฎกติกาการใช้ประโยชน์ การสร้างเขตพื้นที่อนุรักษ์ป่าชุมชน การตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าตามมุมมองและวิถีคิดของคนในชุมชน จะประสบกับข้อจำกัดและขาดพลังอำนาจในการอธิบายความหมายต่อพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง แต่ข้อเสนอบางประการ เช่น ศักยภาพ และภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น กลับเป็นประเด็นที่น่าสนใจและชวนให้ติดตาม โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับความแตกต่างความหลากหลาย และการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของศักยภาพและภูมิปัญญาที่เปลี่ยนแปลงไปตาม

เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอสำคัญคือ การพึ่งตนเอง และสิทธิของชุมชนท้องถิ่นที่ต้องสร้างความเข้มแข็งของตนเอง การปลูกป่า การบวชต้นไม้ และบวชป่า ได้รู้ได้เห็น ได้สัมผัสความจริง และเข้าถึงปัญหาการเสียดุลยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนเป็นเวลาค่อนข้างนาน เพราะกระทบกระเทือนต่อความเชื่อและอุดมการณ์ของสังคมประเพณี รวมทั้งกระทบกระเทือนการดำรงชีพและการทำมาหากินของคนในชุมชนอย่างเห็นได้ชัดเจนในปัจจุบัน เพราะคนในชุมชนทราบดีว่าพวกเขาได้อาศัยแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงไร่นาในท้องถิ่นเกิด ได้อาศัยต้นไม้ อาศัยป่า เป็นแหล่งกักเก็บความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงได้ประสบกับปัญหาความแห้งแล้งและความกันดารเมื่อยามขาดแคลนน้ำ ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าการทำลายสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ทั้งสิ้น สอดคล้องกับอุทิศ ทาหอม และคณะ (2557) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านตามาได้ร่วมกันจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่สาธารณะ 6 ไร่ โดยใช้ชื่อว่า “ปลูกป่าคืนแผ่นดิน” เน้นการปลูกต้นสัก ต้นยางนา และต้นกล้วย จากนั้นได้ขยายไปสู่พื้นที่สาธารณะ 24 ไร่ ชุมชนได้ดำเนินการไปในระยะหนึ่ง แต่ไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากขาดความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ การดูแลรักษาพื้นที่ และปัญหาการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ จึงล้มเลิกการดำเนินโครงการในที่สุด ส่วนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หลังจากร่วมกันวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (AIC) ได้เกิดแผนปฏิบัติการในพื้นที่สาธารณะ 24 ไร่ 4 แผนงาน ได้แก่ 1) แผนการจัดการน้ำ 2) แผนการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจชุมชน และ 4) แผนการสร้างธนาคารปุ๋ยหมักและเมล็ดพันธุ์ และการดำเนินกิจกรรมทุกแผนงานจะใช้ทุนทางวัฒนธรรมความเชื่อเข้าร่วมดำเนินการด้วย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าของพระสงฆ์ การประชุมพูดคุยภายในวัด และนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมในเวทีการดำเนินโครงการ และนอกจากนี้ ยังเกิดการผลักดันให้เป็นวันจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา ในวันที่ 1 กันยายนของทุกปี ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำกิจกรรมปลูกป่า และทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษภายในพื้นที่สาธารณะ 24 ไร่

4.3 แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน จากการจัดเวทีประชาคมและคืนข้อมูลสู่ชุมชน ในวันที่เสาร์ ที่ 9 เดือนเมษายน พ.ศ. 2559 เวลา 17.30 น. ณ ศาลาประชาคมชุมชนบ้านโคกไม้แดง ทำให้คนในชุมชนได้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาปะคำที่ชัดเจน พร้อมทั้งได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน ผลการจัดเวทีประชาคมและคืนข้อมูลสู่ชุมชนมีมติมอบให้เจ้าหน้าที่ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เป็นคณะกรรมการรับผิดชอบและประสานงานร่วมกับผู้นำชุมชน โดยมีอำนาจตัดเดือน ปรับ จับผู้ที่ฝ่าฝืนกติกาชุมชน หลังจากได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการชุมชนก็ได้ร่วมกัน

ตั้งกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ สอดคล้องกับงานวิจัยของอุทิศ ทาหอม (2558) ที่ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการป่าชุมชนริมลำน้ำชี เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ชุมชนมีปัญหาการบุกรุก การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนริมลำน้ำชี ภายในป่าชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ได้แก่ มีต้นไม้ 31 ชนิด ปลา 27 ชนิด แมลงป่า 3 ชนิด สัตว์ป่า 9 ชนิด เห็ดป่า 11 ชนิด ผักผลไม้ป่า 4 ชนิด มันป่า 4 ชนิด และงูป่า 13 ชนิด ชุมชนบ้านเสม็ดได้ตั้งกฎกติกาการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนริมลำน้ำชี สร้างเขตพื้นที่อนุรักษ์จำนวน 461.86 ไร่ และตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนริมลำน้ำชี โดยมีอำนาจหน้าที่ ตักเตือน จับ ปรับ และดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการป้องกันรักษาป่าชุมชนริมลำน้ำชีไม่ให้ถูกทำลายอีกต่อไป

4.4 การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความยั่งยืนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ พบว่าชุมชนนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกดังนี้

4.4.1 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างคุ้มค่า

4.4.2 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อใช้ไม้ทำเชื้อเพลิงอย่างคุ้มค่า

4.4.3 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนด้านอาหารอย่างคุ้มค่า

4.4.4 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนด้านพืชสมุนไพรอย่างคุ้มค่า

จากการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ สิ่งที่เกิดการค้นพบก็คือ ศักยภาพของคนในชุมชนในการลุกขึ้นมาจัดการปัญหาผ่านข้อมูลทางวิชาการเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นการสร้างแนวคิดการปรับตัวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนแบบบูรณาการ โดยความร่วมมือกันระหว่างชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน และศูนย์อุดมศึกษาฯปะคำ เพื่อเป็นการปลูกฝังสร้างสำนึกในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่เน้นการนำทุนต่าง ๆ 6 ทุน อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรม มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างจากแผนพัฒนาฯที่ผ่านมา โดยเฉพาะการสร้างฐานทางปัญญา เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ สามารถก้าวหน้าสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียว ที่มีแบบแผนการผลิตและบริการอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยพยายามนำความรู้และจุดแข็งของอัตลักษณ์ไทยมาปรับ โครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานของนวัตกรรมที่เข้มแข็ง เชื่อมโยงเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน ฉะนั้น คงปฏิเสธไม่ได้ว่าผลลัพธ์สุดท้ายของการพัฒนา ก็คือ การทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีเสรีภาพ ดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี ซึ่งสามารถจะกระทำได้ด้วยการ “สร้างชุมชนเข้มแข็ง” ด้วยการปรับตัวยอมให้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแนวคิดการปรับตัวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนแบบบูรณาการไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดความทันสมัยที่เป็นสังคมแห่งการค้า การพัฒนาที่เป็นไปตามกระแส

ยุคโลกาภิวัตน์ และในทางตรงกันข้ามก็ไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดการพึ่งพาตนเอง แนวคิดทุนทางสังคม ที่เป็นสังคมประเพณีแบบดั้งเดิม ชาวบ้านมีความผูกพันกันด้วยระบบเครือญาติ และเป็นสังคมที่เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยแนวคิดดังกล่าวจึงเสนอให้ชุมชนปิดตนเองจากสังคมภายนอก ในแง่ของกระบวนการของการปรับตัวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนแบบบูรณาการ เป็นกระบวนการพัฒนาแบบผสมผสานที่เน้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นรู้จักปรับตัว รู้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จะดำเนินการอย่างไรที่จะไม่ให้ถูกครอบงำจากระบบทุนนิยม พร้อมทั้งนำเอาทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรภายในชุมชนท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อจะไม่ให้เกิดการสูญหายและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

5. ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งต่อไปดังนี้

5.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

5.1.1 ศูนย์อุดมศึกษาฯ ปะคำ ควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ทุกคณะของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ จัดโครงการที่มีกิจกรรมสอดแทรกเรื่องการปลูกป่า บวชป่า เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนให้เพิ่มขึ้นและยั่งยืนต่อไป

5.1.2 ศูนย์อุดมศึกษาฯ ปะคำ และองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทำนบ ควรมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เกิดเป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการตนเองผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น พร้อมทั้งผลักดันให้ทุก ๆ ชุมชนใช้ข้อมูลทางวิชาการเข้ามาแก้ไขปัญหาของตนเอง

5.1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามาให้ความรู้กับคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนศูนย์อุดมศึกษาฯ ปะคำ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันดูแลรักษาป่าชุมชนตลอดไป

5.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามผลการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้เสนอในการวิจัยครั้งนี้ไปปรับปรุงให้เหมาะสมตามสถานการณ์และช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป

เอกสารอ้างอิง

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. (2557). *แผนแม่บทการบูรณาการที่ดินของรัฐ*

และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (อัครา).

และสิ่งแวดล้อม. (อัครา).

- เกศศิณี แก้วนเจริญ และคณะ. (2555). *ชุมชนจัดการตนเองบนฐานระบบนิเวศ: คู่มือการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จักรกฤษณ์ จรเอ็กกา. (27 กุมภาพันธ์ 2559). *สัมภาษณ์*. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหูทำนบอำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- พิทักษ์กล้า การะเกษ. (9 เมษายน 2559). *สัมภาษณ์*. เจ้าหน้าที่ธุรการ ศูนย์อุดมศึกษาฯ ปะคำมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. (2555). *คู่มืออาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ประจำปีการศึกษา 2555*. บุรีรัมย์ : กองพัฒนานักศึกษา สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- วิสุทธิ ไข่มไ้. (2557). *การศึกษาวิทยาศาสตร์และความหลากหลายทางชีวภาพ รวบรวมความวิชาการ เล่มที่ 2*. นครปฐม : ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมบูรณ์ กิรติประยูร. (2556). *นิเวศวิทยาป่าไม้ : การได้มาของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น*. ปทุมธานี : ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต.
- สัณฐิตา กาญจนพันธุ์. (2540). *ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- อุทิศ ทาหอม. (2558). *แนวทางการจัดการป่าชุมชนริมแม่น้ำชี เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์*. ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- อุทิศ ทาหอม และคณะ. (2557). *รูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามาเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน*. ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.).
- “ทหาร ร่วมกับ ม.ราชภัฏบุรีรัมย์...”. (2559). ค้นเมื่อ 9 เมษายน, จาก http://thainews.prd.go.th/website_th/news/news_detail/TNSOC5806020010170